

DAKA
DOĞU ANADOLU
KALKINMA AJANSI

DOMATES VE SALÇA ÜRETİM PROFİLİ
MUŞ YATIRIM DESTEK OFİSİ
FUAT ÖZKAN

1. ÖNÖZ

Dünyada ve ülkemizde piyasa ağırlıklı bir ekonomik yapının güçlenmesine paralel olarak özel sektör yatırımlarının önemi artmış, bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde rekabetçi özel sektör girişimciliği son derece önemli hale gelmiştir. Bu kapsamda görece olarak gelir düzeyi düşük yörelerde özel sektör dinamizminin çeşitli araçlarla harekete geçirilmesi gerekmektedir.

Bu araçlardan biri de özel sektörün bilgi açığını kapatacak çalışmalardır. Özellikle yatırım alanları ve yatırım ile ilgili diğer konularda yapılan çalışmalar; bir yandan yöre girişimcileri için yeni fikirler oluştururken, diğer yandan yöre dışından gelebilecek yerli ve yabancı yatırımcılar için daha cazip bir ortam sağlanmasına katkıda bulunacaktır. Amaç, Muş ilinde yapılacak yatırımları uygun alanlara yönlendirerek yerel potansiyeli harekete geçirmek, kaynak israfını azaltmak ve ekonomik kalkınmaya ivme kazandırmaktır.

PAZAR ARAŞTIRMASI VE PAZARLAMA PLANLAMASI

PAZAR VE TALEP ANALİZİ

Son yıllarda Dünya nüfus'unda beklenenden çok artış olması ve özellikle de ülkemizin nüfusunun her yıl yaklaşık olarak yüzde 2,5 oranında artmış olması nedeniyle, tarımsal ürün ve türevleri oldukça önem kazanmaktadır. Bu nedenle bu ürünlere olan talebin artması kapasite ve üretim artışını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, hızla çoğalan insan topluluklarının gereksinimlerini karşılamak için, birim alandan daha bol ve kaliteli üretim, günümüz tarımsal üretimin temel amaçlarındandır. Bu amaç, yeni teknolojilerden ve organizasyon modellerinden yararlanarak gerçekleştirilebilir.

2010 yılı ilk onbir ayında Yaş Sebze Türkiye geneli en fazla ihracatı gerçekleştirilen ürün 441.452.253 \$ 'lık değerle ve 530.816 ton miktarında domates olmuştur. Bunu sırasıyla soğanlar-şalotlar, hıyar-kornişon ve biber izlemektedir. Ülkemizde rakamsal olarak önemli bir üretici ülke görünümünde olmakla birlikte, ihracatın üretime oranı çok düşük olup, bu oran % 5 civarındadır. Bu yapının en önemli nedenleri ürünlerin gıda sanayinde hammadde olarak kullanılması ve yurt içinde tüketilmesi ile ihracata konu olan yaş meyve sebzelerin, uluslar arası piyasalarda talep edilen miktar ve kaliteye uygun çeşitlerin olmamasıdır.

Ülkemiz sahip olduğu üretim alanı ve ekolojik yapısı itibarıyla yaş meyve ve sebze üretiminde kendine yeterli ve ihracat şansına sahip ülkelerden birisidir. Bu nedenle daha çok ülkemizde yetiştirme imkânı kısıtlı olan veya yetiştirilmesi mümkün olmayan meyveler ithal edilmektedir.

Ülkemizde salça üretimi konusunda irili ufaklı 44 firma faaliyet göstermekte olup, toplam üretim kapasitesi 600.000 ton civarındadır. Belli başlı firmalar, **Akfa**, Tat, Tukaş, Tamek ve Penguen olarak gösterilebilir. Sayılan firmalar, pazarın yaklaşık % 60-70'ini oluşturmaktadır. Firmalar kalite ve fiyat açısından rekabet içerisinde. (SAG: Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü)

Üretim Durumu

Tablo: Türkiye domates(salçalık) üretim verileri

Üretim (ton)	Yıllar			Değişim(%)		
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Toplam	9 936 552	10 985 355	10 745 572	10 052 000	11 003 433	11 350 000
Sofralık	6 963 159	7 419 814	7 205 961	7 173 188	7 573 431	7 697 961
Salçalık	2.973.393	3.565.541	3.539.611	2.878.812	3.430.002	3.652.039
Kaynak: Tüik.gov.tr						

Türkiye’de Bölgelere göre Domates Üretimi (Sofralık,ton)

Bölgeler	2006	2007	2008	2009	2010
Akdeniz	3.089.666	3.317.153	3.294.901	3.395.047	3.445.315
Ege	1.066,498	1.073.794	1.353.473	1.115.236	1.121.091
Batı Karadeniz	923.315	839.999	949.692	912.999	945.302
Doğu Marmara	487.434	435.160	450.841	445.217	407.158
Batı Marmara	372.729	378.450	433.302	406.624	381.407
Batı Anadolu	385.856	299.967	321.805	328.889	259.692
Güneydoğu Anadolu	243.626	259.944	253.148	223.838	226.093
Orta Anadolu	130.152	112.325	119.888	136.774	131.523
Kuzeydoğu Anadolu	102.846	99.905	100.742	107.580	113.425
OrtaDoğu Anadolu	81.658	111.365	104.321	100.420	107.606
İstanbul	14.513	21.791	22.155	20.694	19.960
Doğu Karadeniz	14.430	13.306	15.546	12.653	14.616
Toplam	6.912.745	6.963.159	7.419.814	7.205.961	7.173.188

Kaynak:Tüik

Türkiye’de Bölgelere göre Domates Üretimi (Salçalık, ton)

Bölgeler	2006	2007	2008	2009	2010
Akdeniz	101.136	103.377	104.358	104.564	89.604
Ege	1.160.288	1.156.707	1.530.195	1.400.442	1.203.205
Batı Karadeniz	79.642	127.674	74.795	81.761	92.950
Doğu Marmara	715.034	795.420	869.910	896.229	623.273

Batı Marmara	634.198	544.213	588.951	526.667	459.730
Batı Anadolu	133.499	105.556	155.333	158.575	48.840
Güneydoğu Anadolu	91.542	115.514	219.233	330.524	332.534
Orta Anadolu	15.872	13.632	12.053	13.074	12.746
Kuzeydoğu Anadolu	222			17.000	5.085
OrtaDoğu Anadolu	10.699	11.253	10.612	8.886	8.858
İstanbul				125	138
Doğu Karadeniz		45	101	1.762	1.749
Toplam	2.942.132	2.973.393	3.565.541	3.539.611	2.878.812

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi, ülkemizdeki domates(salçalık) üretim verileri yıllar itibariyle farklılıklar göstermektedir. Bu farklılığın nedeni yani artış ve azalmanın nedenin mevsimlik şartlar olduğunu kabul etmeliyiz.

İhracat Durumu

Türkiye Domates İhracat Verileri (KG)

Yıllar	2009	2010	2011	2012	2013-Oc.-May.
İhracat	565.325.000	575.303.000	581.189.163	562.665.858	333.818.318
Kaynak	www.yms.org.tr , 2013				

Türkiye Domates Salçası İhracat Verileri(KG)

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011

İhracat	87.002.117	105.330.960	138.443.261	112.807.408	28.877.240
Kaynak	www.yms.org.tr , 2013				

Türkiyenin Domates Salçası İthalatı (KG)

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011
İthalat	66.339	549.768	944.149	1.514.652	1.275.867
Kaynak	www.yms.org.tr , 2013				

Türkiye Domates ve Salça Toptan Fiyatları (TL/KG)

DOMATES

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011
Fiyat	0,70	0,73	0,71	0,77	0,80
Perakende	1,4	1,54	1,35	1,27	2,08
Kaynak	Tüik				

SALÇA

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011
Toptan	2,61	2,69	2,59	3,67	-
Perakende	3,57	3,53	3,31	5,26	
Kaynak	Tüik				

Türkiye’de Domates ve Domates Salçası İhracat Fiyatları

DOMATES (\$/TON)

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011
Fiyat	799	884	750	831	786
Kaynak	TEPGE				

SALÇA (\$/TON)

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011
Fiyat	1.043	1.430	1.313	1.277	1.418
Kaynak	TEPGE				

2012 yılı Ocak-Aralık döneminde Yaş Sebze’de Türkiye geneli en fazla ihracatı yapılan ürün değerinde 405,2 milyon \$ ve miktarda 562.665.979 kg. ile Domates olmuştur. Bunu sırasıyla Biber, Hıyar, Kornişon ve Kabak izlemiştir.

Domates salça ihracatımız, AB ülkeleri, uzak ve yakın doğu ülkeleri, Afrika ve Arap ülkeleri gibi pek çok ülkeye yapılmaktadır. Bunların arasında en önemlileri olarak Japonya, İngiltere, İsviçre, Almanya, Libya, Suudi Arabistan ve Malezya sayılabilir.

Türkiye domates ekim alanlarında 2007-2010 yılları arasında % 2,5 azalma olmasına karşın, verimde % 3,7 ve üretimde % 1,2 oranında artış olmuştur. Verim artışında sözleşmeli üretim ve örtü altında yetiştiriciliğin artmasının etkisi olmuştur. Zira örtü altı alanda üretim 2004 yılında 1.960.186 ton iken % 21 oranında artarak 2008 yılında 2.382.731 ton ve 2009 yılında % 36 artış ile 2.657.461 ton olmuştur.

SEKTÖRÜN YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

Bol vitamin kaynağı olan domates, besleyici ve lezzetli olma özellikleri ile dünyanın birçok ülkesinde en çok üretilen sebze. Taze olarak tüketildiği gibi sebze-meyve işleme sanayi için de önemli tarım ürünü. Çünkü soyulmuş domates, doğranmış domates, domates sosu, salçası, kurutulmuş domates ve ketçap gibi ürünlerin üretiminin ana hammaddesi.

Türkiye’de ilk domates salçası üretim tesisi 1955 yılında Bursa’da kurulmuştur. Bugün 60’ın üzerinde işletme ve tesiste konserve sanayinin diğer ürünleri, reçel-marmelat, turşu v.b mamullerin yanı sıra, ağırlıklı olarak domates salçası üretilmektedir. Sektör üretiminin hammaddeye bağlı olması nedeniyle üretimde kimi yıllar dalgalanmalar görülebilmektedir. Bu dalgalanmalarda birinci derecede iklim faktörü, ikinci derecede de dünya piyasalarındaki gelişmeler etkili olmaktadır. Sektörde kurulu işletmelerin büyük bir kısmı özel sektöre ait anonim şirketlerdir.

Tesisler hammadde teminindeki kolaylık nedeniyle Marmara Bölgesinde yoğunlaşmıştır. Türkiye sahip olduğu yıllık 600.000 tonu aşan domates salçası üretim kapasitesiyle, İtalya’dan sonra Avrupa’da ikinci sırada, dünya’da ise ABD ve Çin’den sonra dördüncü sırada yer almaktadır. Üretim girdilerinde yerli hammadde oranı yüksektir. Yedek parça ve makine dışında ambalaj malzemesi olarak teneke levha ile aseptik torba ve işleme sırasında kullanılan koyulaştırıcı ithalatı yapılmaktadır. Üretimin düşük olduğu yıllarda, ihracat maksadı ile yüksek konsantrasyonda salça ithalatı da görülebilmektedir. Sektörde katma değer yüksek olup, orta büyüklükte üreticiler faaliyette bulunmaktadır.

İşlenmiş meyve ve sebzede ihracat lokomotifini konumundaki sektör, özellikle yurtiçinde sözleşmeli tarımın yerleşmesine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur.

İklim istekleri

Domates sıcak ve ılıman iklim sebzesidir. Yetiştirme devrelerinde ısı sıfırın altına (-2,-3 °C’ye) düştüğünde bitki tamamen ölür. Fidelerin tarlaya dikilmesinde ilkbahar geç donlarının bitmesi gerekir.

Domateslerde genellikle gece ve gündüz arasında 6 °C ile 8°C'lik bir farkın bulunması istenir. Gündüz sıcaklığının 19-26 °C, gece sıcaklığının 14-18 °C olduğunda gelişim iyi olur.

Döllenme olayının ısı ile çok yakın bir ilgisi vardır. Domates çiçek tozları 10 °C ve daha yukarı derecelerde istenilen şekilde çimlenerek döllenme yapılabilen ve sıcaklık 15 °C'nin altına düştüğünde meyve bağlama yüzdesi azalmaktadır. Domateslerde normal bir gelişimin meydana gelebilmesi için, sıcaklığın en az 16-19 ° C'lerde olması denemelerden anlaşılmıştır. Düşük sıcaklıkta polen tozu çok az oluşur, kısmi döllenmiş şekilsiz meyveler meydana gelir. 40 °C'nin üzerinde ise çiçek tozları ölür ve meyve teşekkülü olmaz.

Domates tohumlarının çimlenmesi için minimum 10 °C, optimum 20-29 °C, maksimum 36 °C toprak sıcaklığı olması gerekir.

Muş İlinde Nisan- Ekim Ayları Uzun Yıllar Sıcaklık Değerleri

Ay	Max, Sıcaklık (°C)	Min, Sıcaklık (°C)	Ort, Sıcaklık (°C)	Mak-Min Sic. Farkı(°C)
Nisan	13,8	3,9	8,8	10,0
Mayıs	21,8	9,9	15,5	12,9
Haziran	29,4	13,9	19,3	14,5
Temmuz	30,1	18,7	22,2	13,9
Ağustos	33,2	18,3	26,7	15,9
Eylül	29,3	14,0	18,3	15,2
Ekim	19,7	9,4	13,3	11,4

PAZARIN BÜYÜKLÜĞÜ VE PROFİLİ

DÜNYADA DURUM: 2002/2003

Dünya taze domates üretiminde AB ülkeleri(%14), Çin (%23,4), ABD (%11,1) ve Türkiye (%8,9) önemli ülkelerdir. AB'de ise, İtalya (%6,2), İspanya (%3,4) ve Yunanistan (%1,5) topluluğun domates üreticisi ülkeleri konumundadır. Dünya taze domates ihracatında; İspanya, Meksika, Hollanda, Fas, ABD, Ürdün ve Türkiye ilk sıralarda yer almaktadır. İspanya dünya üretiminden %3,4 pay almasına karşın, ihracattaki payı yaklaşık % 20 seviyesindedir. Meksika'nın ise dünya taze domates ihracatındaki payı ise üretimdeki payı gibi % 1,9'dır.

Dünya domates ekim alanı 2001 yılında yaklaşık 4 milyon hektar, 2002 yılında 4,1 milyon hektar ve 2003 yılında 4,3 milyon hektar'a çıkmıştır. Aynı yıllarda ise verim ve üretim miktarları sırasıyla, 2001 yılında hektara 26,6 ton ve toplamda 106 milyon ton; 2002 yılında hektara 27,4 ton ve toplamda 112,9 milyon ton ve 2003 yılında hektara 26,3 ton ve toplamda 113,3 milyon ton olmuştur. Ancak taze üretimdeki kayıplar da dikkate alındığında 2001 yılında net üretim 97,1 milyon ton, 2002 yılında 103,3 milyon ton ve 2003 yılında 103,6 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Dünya taze domates arzı 2001 yılında 101 milyon ton, 2002 yılında 107,4 milyon ton ve 2003 yılında 107,7 milyon ton olmuştur.

İklim koşullarına bağlı olarak Türkiye’de ortalama 1,8 milyon ton ile 2 milyon ton salçalık domates üretimi yapılmaktadır. Dünyada ise 34-36 milyon ton arası bir üretim söz konusudur.

TÜRKİYE’DE DURUM

DOMATES

Türkiye’de 2003 üretim döneminde domates üretimi % 3,9 artarak 9,5 milyon tona ulaşmıştır. Hektar’a verim ise 44,9 tondan 45,3 ton’a çıkmıştır. Üretim artışının esas nedeni ekim alanlarındaki artıştır. Bölgelere göre üretimde ise Marmara Bölgesindeki üretim azalışı dikkat çekicidir. **Domates salçası üretimi ve ihracatı 2002/2003 piyasa yılında bir önceki yıla göre artış göstermiştir.**

Türkiye’nin domates üretiminde son yıllarda Marmara Bölgesinde azalma, Ege ve Akdeniz Bölgelerinde ise bir artış gözlenmektedir. Marmara bölgesindeki azalma özellikle Bursa’daki üretim düşüşüne bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu bölgedeki azalmaya karşın Ege Bölgesi ve önemli domates üreticisi iller İzmir, Manisa ve Çanakkale’de üretimde artış gözlenmektedir. Antalya ve Mersinde üretim artışı görülmüştür. Antalya, Bursa, Çanakkale, Balıkesir, İzmir ve Manisa illeri yıllara göre değişmekle birlikte Türkiye üretiminin % 56 ile % 61’ini karşılayan önemli domates üreticisi illerdir.

2004 üretim yılında özellikle Marmara Bölgesi’nde çıkan virüs hastalıkları bölgedeki domates verimini düşürmüştür.

Türkiye’nin 2001 yılı örtü altı domates üretimi 2000 yılına göre 42.523 ton artarak 1,4 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Ekim alanlarında ise 3.487 dekar artış olmuştur. 2002 yılında ise ekim alanı bir önceki yıla göre % 1,1 artarak 161.783 dekara üretim ise %1,2 artarak yaklaşık 1,6 milyon ton’a ulaşmıştır. Türkiye’nin domates üretiminin yaklaşık % 15’i örtü altı yetiştiricilik ile üretilmektedir.

SALÇA

2002/2003 piyasa yılında salça üretimi 25 bin ton, ihracatı ise 29 bin ton artmıştır. Salça üretimindeki artışın ana nedeni domates üretimindeki ve işlenen domates miktarındaki artıştan kaynaklanmaktadır. 5290 ton başlangıç stoku ile piyasa yılına başlayan domates salçası sektörü bu yılı % 17,4 azalış ile 4369 ton stokla kapatmıştır. Üretimdeki artış ve yüksek başlangıç stoklarına karşın ihracattaki artış stokların azalmasına neden olmuştur.

DÜNYADA DURUM: 2003/2004

Dünya domates üretiminde 2004 yılında 30 milyon ton ile Çin lider durumundadır. 1995 yılında % 15 olan üretimdeki payını sürekli artıran Çin özellikle 2000 yılından sonra hızlı bir artış göstererek dünya üretimindeki payını % 25'e çıkarmıştır. Çin'in Shandong bölgesinde üretimin % 80'i serada gerçekleştirilmektedir. Sera üretiminde verim, yılda iki kez yetiştiricilik yapılabilmesi nedeniyle tarladaki üretime göre daha yüksektir. Diğer sebzelerde ve ülkelerde olduğu gibi domates'te de Çin'de ihracatta en önemli sınırlayıcı etmen gıda güvenliği konusudur. Dünya kişi başına domates tüketimi yaklaşık 16 kg/yıl'dır. Bu miktar AB'de ortalama 28 kg/yıl, Almanya'da 15 kg/yıl, İngiltere'de 18 kg/yıl, Fransa'da 24 kg/yıl, Belçika'da 26 kg/yıl, İtalya'da ise yaklaşık 42 kg/yıl olmuştur. ABD'nin yıllık kişi başına tüketimi 41 kg/yıl, Çin'in ise 17 kg/yıl'dır.

Üretim Arttı

2004 yılı dünya domates üretimi önceki yıla göre % 3,2 oranında artmıştır. Dünya üretimindeki artış ABD(%21), AB(%9,6) ve Çin'deki(%4,5) üretim artışından kaynaklanmaktadır. Aynı dönemde Türkiye'nin üretimi % 3,8 azalmıştır.

Dünya taze domates üretiminin yaklaşık % 8,5'i kayıplara gitmekte, geri kalan net üretimin, yıllara göre değişmekle birlikte, yaklaşık % 3,7 ile % 4,4'ü ticarete konu olmaktadır.

TÜRKİYE'DE DURUM

DOMATES

Marmara Bölgesinde son yıllarda sanayi ve sofralık üretimde azalma görülmektedir. Üretimde Marmara'dan Ege Bölgesine bir yöneliş vardır. Sanayi domatesinde firmaların % 80'i çiftçi ile sözleşmeli üretim yapmaktadır. Ancak, salça için piyasadan domates alan firmalar da mevcuttur. Üretimde münavebeye dikkat edilmemesi verimde azalmalara neden olmakta, bununla birlikte sulama tekniklerindeki gelişmeler üretimi arttırmaktadır.

Türkiye'de domates üretiminde Ege, Marmara ve Akdeniz Bölgesi 2002-2004 yıllarında üretimin ortalama % 76'sını üretmiştir. Bölgelerarası sıralamada Ege ilk sırada yer almakta, bunu sırasıyla Akdeniz, Marmara, İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi izlemektedir. 2004 yılında üretimin düştüğü bölgeler sırasıyla Ortadoğu Bölgesi (%23), Orta Kuzey Bölgesi(%15), Marmara Bölgesi (%11,2), Karadeniz Bölgesi(%8,5) ve Akdeniz Bölgesi (%5,6) olmuştur.

Doğu Anadolu'da üretimin % 92'i Tokat(%68), Amasya (%15) ve Malatya (%8) illerinde; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde; G.Doğu Anadolu Bölgesi'nde üretimin % 85'i Şanlıurfa (%39), Diyarbakır(%33), Batman (%6) ve Van (%6) illerinde ve Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde ise üretimin %92'si Erzincan (%53) ve Iğdırda(% 39) üretilmiştir.

Bölgelere böre domates verimleri de farklılık göstermektedir. Akdeniz Bölgesi 6,2 ton/da ile en yüksek verime sahiptir. Bu bölgeyi Ege (4,5 ton) izlemektedir. En düşük verim ise dekara 2,5 ton ile Güneydoğu Bölgesinde gerçekleşmiştir. İllere göre verim sıralamasında Antalya(9,7 ton/da) ilk

sırada yer almaktadır. Dekara 5 tondan fazla verime sahip iller Muğla (5,9), İçel (5,7), Bilecik(5,6), Tokat(5,5) ve Samsun'dur(% 5)

SALÇA

Türkiye'de domates salçası sektörü ihracata yönelik bir sektördür. Tesisler genellikle hammaddeye yakınlığı nedeniyle Marmara bölgesinde kuruludur ve yıllık 600 bin tonu aşan üretim kapasitesiyle İtalya'dan sonra Avrupa'da ikinci ve Dünyada da ABD ve Çin'den sonra 4. Sırada yer almaktadır. Ancak kapasite kullanım oranı %50'nin altında olan sektördeki en önemli sorunlar sektörün yaklaşık 2 ay üretimde bulunması, işleme süresince uygun, yeterli miktarda hammadde temini ve son yıllarda da Çinin maliyet avantajları nedeniyle düşük fiyatla piyasaya ürün sürmesidir.

2003 yılındaki üretim artışı 2003/2004 yılında 320 bin tonluk bir üretim ve 40 bin ton kapanış stoku yaratmıştır. Toplam yurtiçi tüketimde üretim bolluğu nedeniyle taze tüketimdeki artış nedeniyle % 12,8 azalmıştır. 2004 yılında üretimde yaşanan sıkıntılar ve önceki yıldan kalan rekor stok salça üretimini düşürmüştür. Son yıllarda ABD ve Çin'deki üretim artışı ve Çin'in dünya piyasalarından daha ucuz üretim yapması sektörü olumsuz etkilemiş ve ihracatta sıkıntılara neden olmuştur. 2003/2004 yılında üretimde % 23, ihracatta % 21 artışa karşın bu trend daha sonraki yıl korunamamıştır.

2003 yılında AB'ne salça ihracatı miktar olarak % 11,4 değer olarak % 12,3 pay alırken, 2004'de hem miktar hem de değer olarak bir artış olmuş, ancak bu artış ile toplam salça ihracatındaki payını koruyamamıştır.

2003 yılında domates salçasının tonu 669 \$'a, 2004 yılında ise 729 \$'a ihraç edilmiştir. Aynı yıllarda AB ülkelerine salçanın tonu ortalama 719\$ ve 774\$'a ihraç edilmiştir. Domates salçası ihracatında da Rusya federasyonu ilk sıradaki yerini korumaktadır. Rusya Federasyonuna ihracat 2004 yılında önceki yıla göre miktar olarak % 28,8 artmıştır. İhracatta pay alan önemli ülkeler Rusya(%18,6), Japonya (%12,1), AB(%10,8) ve Suudi Arabistan'dır. İhracat değeri olarak da aynı sıralama korunmuştur.

DÜNYADA DURUM: 2009/2010

Dünya domates üretiminde Çin 2009 yılında yaklaşık 45 milyon ton'luk üretim ile lider durumdadır. Çin'i 14 milyon ton ile Amerika, 11 Milyon ton ile Hindistan ve 10 Milyon ton üretim ile Türkiye takip etmektedir. Domates üretiminde ilk sıralarda yer alan bu ülkelerin 2010 yılı üretimleri Hindistan dışında azalma göstermiştir. Yukarıda değinildiği gibi 1995 yılında dünya üretimindeki payı % 15 olan Çin, dünya üretimindeki payını % 29'a çıkarmayı başarmıştır.

Dünya kişi başına domates tüketimi 2007 FAO verilerine göre 18 kg/yıl'dır. Bu miktar AB'de 2007 yılında ortalama 28,8 kg/yıl, Almanya'da 17,3 kg/yıl, İngiltere'de 21,8 kg/yıl, Fransa'da 23,4 kg/yıl, Belçika'da 22,6 kg/yıl, İtalya'da ise 53,9 kg/yıl olmuştur. ABD'nin yıllık kişi başına tüketimi 45 kg/yıl, Çin'in ise 20,9 kg/yıl olmuştur. AB ülkeleri içerisinde en yüksek tüketim

miktarı 94,3 kg/yıl ile Yunanistan'da gerçekleşirken, toplulukta 2002 yılında 28 kg/yıl olan kişi başına ortalama tüketim çok az bir artış göstermiştir. Dünya'da en fazla tüketim ise 96,8 kg/yıl ile Mısır'a aittir.

Üretim Azaldı

Dünya domates üretimi 2010 yılında bir önceki yıla göre % 5,3 azalma göstermiştir. Dünya üretimindeki bu azalış ABD'de (%9,0), Çin'de (%7,7) ve AB ülkeleri içinde İtalya(%12,4) ve Yunanistan'daki (%9,9) üretim azalmasından kaynaklanmaktadır.

Aynı dönemde Türkiye'nin üretimi ise % 6,5 azalmıştır. Dünya taze domates ticaretinde önemli ülkelerden Meksika'nın ihracatı 2009 yılında % 9 ve Hollanda'nın ihracatı % 6 artış gösterirken, diğer önemli ülke olan İspanya'nın ihracatında ise % 11,6 oranında bir azalma olmuştur.

TÜRKİYE'DE ÜRETİM(DOMATES)

Türkiye'de domates üretiminde Ege, Marmara ve Akdeniz Bölgesi 2006-2010 yıllarında üretiminin ortalama % 78'ini üretmiştir. Bölgeler arası sıralamada Akdeniz ilk sıralarda yer almakta, bunu sırasıyla Ege ve Marmara Bölgesi izlemektedir. 2009 yılında domates üretiminde bir önceki yıla göre % 2,2 ve 2010 yılında ise % 6,5 azalma olmuştur.

Tuta absoluta(domates güvesi) zararlısı nendi ile 2010 yılında oluşan tereddüt sonucu örtü altı üretimdeki 2 haftalık bir gecikme nedeniyle eylül ve ekim ayında domates fiyatlarında önemli bir artış olmuş, ancak örtü altı üretimde Kasım ayı ortalarında başlayan ilk hasatla birlikte fiyatlar da düşmüştür.

SALÇA

ABD 1990 öncesine kadar önemli bir ithalatçı ülke konumunda iken üretimini arttırarak ülke ihtiyacını kendi imkanlarıyla karşılamaya başlamış ve üretimin artmasıyla birlikte salça ihracatı da başlamıştır. Çin ise ucuz işgücü ve maliyet avantajlarıyla dünya piyasalarına büyük miktarlarda ürün sürmekte ve dünya domates salçası stoklarını arttırmaktadır. ABD ve Çin ile diğer önemli üretici ülkeler olan AB'nin Akdeniz ülkeleri ve Türkiye'de üretimde yaşanan herhangi bir olumsuzluk ise dünya piyasalarını önemli ölçüde etkilemektedir. 2009 yılı FAO verilerine göre dünya salça ihracatında miktar olarak Çin 806 bin ton ile ilk sırada yer almakta, Çin'i İtalya 645 bin ton, ABD 241 bin ton ve 210 bin ton ile İspanya takip etmektedir. Salça ihracatında değer olarak İtalya 889,7 milyon dolar ile en fazla payı olan ülkedir, Çin ise İtalya'dan sonra 814 milyon dolar ihracat değeri ile ikinci sırada yer almaktadır.

Salça için pazarlama yılı Türkiye'de Eylül-Ağustos, Fransa'da Ağustos-Temmuz, Meksika'da Mart-Şubat, Çin ve Brezilya'da takvim yılı olarak (örneğin; 2009/2010 piyasa yılı 2010 takvim yılını göstermektedir. Diğer ülkelerin birçoğunda ise pazarlama yılı Temmuz-Haziran aylarındadır.)

1.1.1. TALEBİ ETKİLEYEN UNSURLAR

Domates, kırmızıbiber ve bu ürünlerin işlenmesi ile elde edilen salça tüketiminin takip edilmesi, bu tüketimi hangi faktörlerin etkilediğinin bilinmesi, tarım ve sanayi kesimi üreticisi açısından önem taşımaktadır. Salçaya olan talebi etkileme olasılığı olan birçok faktörden (etnik köken, yerleşim yeri, gelir, yaş ve cinsiyet gibi) söz edilebilir.

Bizim toplumumuzda ve çevre ülkelerde salça hemen hemen toplumun tüm kesimi tarafından tüketilmektedir. Salça tüketimini etkileyen en önemli faktör olarak fiyat'ı gösterebiliriz. İç piyasa'da tüketim rakamları 160 ila 180.000 ton arasında değişim gösteriyor. Salça fiyatlarında, özellikle 2008 yılındaki üretim fazlalığı ve global kriz neticesinde bir düşüş yaşandı. 2009 yılında, salça üretiminde yaşanan kriz sebebiyle ve iç piyasadaki yavaşlama, tüketimin azalma sebepleridir. Kriz sebebiyle özellikle Catering sektöründe daralma yaşanmıştır.

1.1.2. REKABET YAPISI VE RAKİPLERİN ÖZELLİKLERİ

Dünya'da salça üretimi başta ABD olmak üzere, İtalya, Türkiye, Yunanistan, Şili Portekiz gibi ülkelerde gerçekleştirilmektedir. **1990 yılından önce ABD büyük bir ithalatçı konumundayken, domates üretiminin arttırılması, yeni tesislerin kurulmasıyla hem ABD iç pazarındaki hem de dünya salça pazarındaki dengeler değişmiş, ABD'nin üretimini arttırmasının yanı sıra Çin Halk Cumhuriyeti'nin dünya pazarlarına büyük miktarda ve düşük fiyatla salça sürmesi sonucunda dünyada son yıllarda domates salçası stokları artmış ve salça fiyatları görülmemiş oranda düşmüştür.** İthalatçı ülkeler ise fiyat avantajından yararlanarak ithalatlarını en üst düzeye çıkartmışlardır.

En önemli rakiplerimiz olan İtalya, Yunanistan, İspanya ve Portekiz en büyük ithalatçıların bulunduğu AB'nin tam üyesi olma avantajını iyi değerlendirmektedir. Türkiye ise AB'ye ihracatta kota dışı ürünler için % 14,4 vergi ödemek zorundadır. Bunun yanı sıra dünya ticaretini daha da geliştirebilmek için İtalya ürün çeşitlendirmesine gitmekte yeni ürünleri piyasaya sunarak büyük avantaj sağlamaktadır.

Dünyanın En Önemli Domates Salçası İhracatı Yapan Ülkeler(1000\$)

İhracatçı Ülke	2006	2007	2008	2009
----------------	------	------	------	------

Adı				
İtalya	600.810	640.203	857.859	889.765
Çin	360.530	541.263	794.370	812.363
İspanya	178.133	217.374	258.467	277.802
Portekiz	116.533	139.640	178.006	188.084
Yunanistan	96.247	72.361	78.506	72.150
ABD	95.251	103.549	266.966	218.819
Şili	65.579	70.259	70.525	83.847
Türkiye	73.647	66.145	150.578	181.996

TÜRKİYE’NİN ÖNEMLİ SALÇA ÜRETİCİLERİ

1.	AKFA SALÇA/ TÜRKİYENİN İLK SALÇA ÜRETEEN FABRİKASI	BURSA	KARACABEY
2.	ELMA-SU ELMA VE DİĞER MEYVELER ÖZÜ VE SULARI SANAYİ VE TİCARET AŞ.	ISPARTA	
3.	ÖZBULUT GIDA SANAYİ VE TİCARET PAZARLAMA	İZMİR	BERGAMA
4.	PENGUEN GIDA SANAYİ	BURSA	
5.	İDEAL TARIM VE GIDA ÜRÜNLERİ SANAYİ VE TİCARET	MANİSA	AKHİSAR
6.	TUKAŞ GIDA SANAYİ VE TİCARET	İZMİR	TORBALI
7.	MURAT İMALAT İHRACAT PAZARLAMA VE TAAHHÜT	BALIKESİR	BURHANİYE
8.	ERSU MEYVE SUYU VE GIDA SANAYİ	KONYA	EREĞLİ
9.	ACEMOĞLU GIDA SANAYİ VE TİCARET	GAZİANTEP	
10.	BETA ZİRAAT VE TİCARET	BALIKESİR	MANYAS
11.	MERKO GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş. KARACABEY ŞUBESİ	BURSA	KARACABEY
12.	VENÜS SALÇA KONSERVE GIDA ÜRÜNLERİ SANAYİ VE TİCARET	İZMİR	BERGAMA
13.	FİNE FOOD GIDA SANAYİ VE TİCARET İHRACAT İTHALAT ANONİM ŞİRKETİ- YENİŞEHİR ŞUBESİ	BURSA	YENİŞEHİR
14.	S.S. İNEGÖL KULACA KÖYÜ TARIMSAL KALKINMA KOOP.	BURSA	İNEGÖL
15.	SUNDER DERİ SANAYİ GIDA TURİZM VE DIŞ TİCARET	İZMİR	TİRE

16.	BAĞDAT BAHARATLARI GIDA SANAYİ VE TİCARET	ANKARA	SİNCAN
17.	GÖKNUR GIDA MADDELERİ ENERJİ İMALAT İTHALAT İHRACAT TİCARET VE SANAYİ ANONİM ŞİRKETİ NİĞDE ŞUBESİ	NİĞDE	
18.	ASSAN GIDA SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	BALIKESİR	SUSURLUK
19.	ÖZKALELİ GIDA ÜRETİM VE PETROL ÜRÜNLERİ PAZARLAMA SANAYİ VE TİCARET	TOKAT	ZİLE
20.	ÇELENLİOĞLU GIDA TURİZM İNŞAAT SANAYİ VE TİCARET	MANİSA	AKHİSAR
21.	SOYYIĞIT GIDA SANAYİ VE TİCARET	İSTANBUL	B.ÇEKMECE
22.	DOĞAL GIDA ÜRÜNLERİ İHRACAT İTHALAT SANAYİ VE TİCARET	AYDIN	ÇİNE
23.	ORAKLAR TURİZM GIDA SANAYİ VE TİCARET	BALIKESİR	SUSURLUK
24.	GANİK ŞEKERLEME GIDA SANAYİ TİCARET	ÇORUM	İSKİLİP
25.	HAS İPEK BİBER BAHARAT GIDA VE TAR.ÜRÜN.SAN.VE TİC.	GAZİANTEP	İSLAHİYE
26.	SULTAN GIDA SANAYİ VE TİCARET	İZMİR	KINIK
27.	ODAK KONSERVECİLİK GIDA SANAYİ TİCARET	BURSA	KESTEL
28.	ATATÜRK ORMAN ÇİFTLİĞİ - MAYALANDIRMA SANATLARI MÜDÜRLÜĞÜ	ANKARA	Y.MAHALLE
29.	HİLAL GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş MANİSA ŞUBESİ	MANİSA	
30.	DOĞASAN TARIM VE GIDA MAMÜLLERİ SANAYİ VE TİCARET	BALIKESİR	GÖNEN

31.	GÜVENTAŞ GIDA TARIM SANAYİ VE TİCARET	HATAY	BELEN
32.	TUNCA GIDA TEMİZLİK MADDELERİ NAKLİYE OTOMOTİV SİGORTA ACENTE LİĞİ SAN.VE TİC.	MERSİN	TARSUS
33.	SOYERLER GIDA TARIM ÜRÜNLERİ MADEN SULARI İNŞ.İTH.İHR.SAN.VE TİC.	MERSİN	AKDENİZ
34.	ASKON GIDA SANAYİ VE TİCARET	BALIKESİR	SUSURLUK
35.	BE-SAN SALÇA GIDA VE TARIM	MANİSA	KIRKAĞAÇ
36.	KYBELE ÖZEL GIDA ÜRÜNLERİ İÇ VE DIŞ TİCARET SANAYİ ANONİM ŞİRKETİ - MANİSA ŞUBESİ	MANİSA	SARUHANLI
37.	BURCU GIDA KONSERVE CİLİK VE SALÇA SANAYİ	BALIKESİR	BURHANİYE
38.	YALÇINKAYA BİBER SANAYİ İTHALAT İHRACAT VE TİCARET	GAZİANTEP	İSLAHİYE
39.	DİKEY GIDA TARIM PAZARLAMA SANAYİ VE TİCARET A.Ş. KARACABEY ŞUBESİ	BURSA	KARACABEY
40.	SEÇ SALÇA KONSERVE SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ KINIK ŞUBESİ	İZMİR	KINIK
41.	BAĞDAT SEBZE MEYVE ŞİFALI BİTKİLER PETROL VE BAHARAT SANAYİ TİCARET A.Ş.	KAHRAMANMARAŞ	TÜRKOĞLU
42.	ÖZTAD TARIM ÜRÜNLERİ TURİZM GIDA ÜRÜNLERİ SAN. VE TİC.	BURSA	GÜRSU
43.	ESPA GIDA MADDELERİ PAZARLAMA VE TARIM İŞLETMELERİ SAN. TİC.	TOKAT	MERKEZ
44.	KAYA TURİZM KOZMETİK GIDA İNŞ.TİC.VE SAN.(2. ŞUBESİ)	SAMSUN	BAFRA
45.	NATURAMAKS DOĞAL GIDALAR SANAYİ VE TİCARET	BURSA	M.KEMALPAŞA
46.	LİMKON GIDA SANAYİ VE TİCARET	ADANA	YÜREĞİR

47.	OLCA GIDA VE PLASTİKSANAYİ VE TİCARET	TOKAT	
48.	S.S. KARACAŞAR KASABASI TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ	NEVŞEHİR	GÜLŞEHİR
49.	OLCA GIDA VE PLASTİK AMBALAJ SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ - KARACABEY ŞUBESİ	BURSA	KARACABEY
50.	DENEKS GIDA SANAYİ VE DIŞ TİCARET BALIKESİR ŞUBESİ	BALIKESİR	
51.	MARTAŞ-MARMARA TARIMSAL ÜRÜNLERİ DEĞERLENDİRME A.Ş. MUSTAFAKEMALPAŞA ŞUBESİ	BURSA	
52.	MERKO GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş. MUSTAFAKEMALPAŞA ŞUBESİ	BURSA	
53.	DOĞUŞ ÇAY VE GIDA MADDELERİ ÜRETİM PAZARLAMA İTHALAT İHRACAT A.Ş.ÖDEMiŞ SALÇA VE KONSERVE FABRİKASI ŞUBESİ	İZMİR	ÖDEMiŞ
54.	BURCU GIDA KONSERVECİLİK VE SALÇA SAN. DAVUTKÖY - YENİCE ŞB.	ÇANAKKALE	YENİCE
55.	ACEMOĞLU GIDA SANAYİ VE TİCARET LTD.ŞTİ.TİRE GÖKÇEN ŞUBESİ	İZMİR	TİRE
56.	TAMEK GIDA VE KONSANTRE SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ SALİHLİ ŞUBESİ	MANİSA	SALİHLİ
57.	TAMEK GIDA VE KONSANTRE SANAYİİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ - KARACABEY ŞUBESİ	BURSA	KARACABEY
58.	TAMEK GIDA VE KONSANTRE SANAYİ VE TİCARET - KIZIKSA TESİSLERİ	BALIKESİR	MANYAS
59.	ACEMOĞLU GIDA SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ SARIKÖY/GÖNEN ŞUBESİ	BALIKESİR	GÖNEN
60.	TUKAŞ GIDA SANAYİ VE TİCARET (MANYAS)	BALIKESİR	MANYAS
61.	BAFRA İÇTENLER TARIM HAYVAN ÜRÜNLERİ GIDA, TURİZM SANAYİ VE TİCARET	SAMSUN	BAFRA
62.	HARRANOVA BESİ VE TARIM ÜRÜNLERİ (FABRİKA ŞUBESİ)	ŞANLIURFA	

63.	GÜRE GIDA TURİZM TAŞIMA SAN.TİC.PAZARLAMA	ÇANAKKALE	YENİCE
64.	AZİM BAHARAT GIDA NAKLİYAT İTHALAT İHRACAT SANAYİ VE TİCARET	GAZİANTEP	İSLAHİYE
65.	TAR-TAŞ GIDA TARIM VE HAYVANSAL ÜRÜNLER SANAYİ VE TİCARET (BERGAMA ŞUBESİ)	İZMİR	BERGAMA
66.	ÖZ NEFİS TARIM GIDA SANAYİ VE TİCARET	İZMİR	KINIK
67.	KAMİL KIVRAK	BALIKESİR	SUSURLUK
68.	RİFAT MİNARE KONSERVE FABRİKASI KOLLEKTİF ŞİRKETİ-ADEM NEVZAT MİNARE VE ORTAKLARI	BURSA	GEMLİK
69.	TAT KONSERVE SANAYİİ A.Ş. - MUSTAFAKEMALPAŞA FABRİKASI	BURSA	
70.	TAT KONSERVE SANAYİ ANONİM ŞİRKETİ KARACABEY FABRİKASI	BURSA	KARACABEY
71.	TAT KONSERVE SANAYİ - İZMİR SUBAŞI TESİSİ	İZMİR	TORBALI
72.	ÖZKORKMAZLAR GIDA TARIM ÜRÜNLERİ MADENCİLİK MAKİNA KİMYA SANAYİ VE TİCARET	GAZİANTEP	İSLAHİYE
73.	DAĞSAN PLASTİK TEKSTİL GIDA VE TEMİZLİK MADDELERİ İMALATI İNŞAAT TAAHHÜT SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ KINIK ŞUBESİ	İZMİR	KINIK
74.	GÜVEN DEĞİRMENİ - FEVZİ GÜVEN	OSMANİYE	KADIRLI
75.	AKDEM MEYVE ÖZÜ, TARIMSAL SANAYİ VE TİCARET	KONYA	EREĞLİ
76.	DEMKO DEMİRCİ KONSERVECİLİK BİGA GÜMÜŞÇAY İŞLETMESİ	ÇANAKKALE	BİGA
77.	ÖRS MAKİNA GIDA SANAYİ VE TİCARET	BALIKESİR	SINDIRGI

78.	NESOS GIDA SANAYİ VE TİCARET	YALOVA	ALTINOVA
79.	ACEMOĞLU GIDA SANAYİ VE TİCARET LTD.ŞTİ. YENİÇİFTLİK ŞUBESİ	İZMİR	TİRE
80.	MEHMET GENÇ-ÖZHATAY SALÇA	HATAY	KIRIKHAN
81.	SULTAN GIDA SANAYİ VE TİCARET-BERGAMA ŞUBESİ	İZMİR	BERGAMA
82.	ESPA GIDA MADDELERİ PAZARLAMA VE TARIM İŞLETMELERİ SAN. TİC. LTD. ŞTİ.KARACABEY ŞUBESİ	BURSA	KARACABEY
83.	ZER ZEYTİNCİLİK TARIM ÜRÜNLERİ GIDA SANAYİ VE TİCARET DALAMA/AYDIN ŞUBESİ	AYDIN	
84.	GÖKÇEADA GIDA VE TARIM ÜR. MAK. TUR. İNŞ. SAN. TİC.	ÇANAKKALE	GÖKÇEADA
85.	DÖHLER GIDA SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ KARAMAN ŞUBESİ	KARAMAN	
86.	TURAN DEFNE GIDA İMALAT SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ İZMİR SERBEST BÖLGE ŞUBESİ	İZMİR	MENEMEN
87.	BİLGEM ELEKTRİK ELEKTRONİK TARIM GIDA HAYVANCILIK TRZM TAŞ. NAK. İTHALAT VE İHRACAT SAN. VE TİC.	ÇANAKKALE	YENİCE
88.	SALSA TARIM ÜRÜNLERİ SALÇA VE SALAMURA SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ-HAMZABEYLİ MANİSA ŞUBESİ	MANİSA	
89.	AGROVİTA TARIM GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş. (BALIKESİR ŞUBESİ)	BALIKESİR	
90.	ÜNLÜ TARIM ÜRÜNLERİ İLAÇLARI GÜBRE ZİRAİ MAKİNALAR ÇIRÇIR FABRİKASI İŞLETMECİLİĞİ İNŞAAT TURİZM OTO GALERİ	MANİSA	GÖLMARMARA

	VE TRAKTÖR KOMİSYONCULUĞU YEDEK PARÇA TİCARETİ GIDA MADDELERİ İTHALAT İHRACAT SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.- GÖLMARMARA SALÇA FABRİKASI ŞUBESİ		
91.	GURME GRUP PAZARLAMA TEKSTİL İNŞAAT GIDA SANAYİ VE TİCARET İHRACAT İTHALAT	MANİSA	
92.	SALTURK GIDA SANAYİ VE TİCARET	BURSA	
93.	ETNA GIDA MAKİNA KİMYA AMBALAJ MALZEMELERİ VE İNŞAAT DIŞ TİCARET	İZMİR	
94.	AKA SALÇA VE KONSERVECİLİK TARIM ÜRÜNLERİ GIDA İMALATI PAZARLAMA SANAYİ VE TİCARET	OSMANİYE	KADIRLI
95.	PUCCİNELLİ-ELMATAŞ GÖLLER BÖLGESİ MEYVE VE SEBZE DEĞERLEND.SAN.VE TİC. AŞ.	ISPARTA	ATABEY

Ülkelere Göre Türkiye'nin Domates Salçası İhracatı(KG)

İhracatçı Ülke Adı	2007	2008	2009	2010	2011
Azerbaycan	75.208	34.924	71.871	189.479	62.639
B.Rusya	9.976.545	9.029.437	6.516.767	5.230.103	3.326.658
S.Arabistan	8.851.850	11.708.596	14.979.133	15.210.937	1.597.916
Gürcistan	2.611.028	2.540.459	3.328.564	2.494.507	236.978
Irak	17.399.516	28.594.834	37.430.113	39.383.038	20.556.193
Kuveyt	2.733.667	6.051.975	5.629.382	5.535.677	748.827
Türkiye	41.647.814	57.960.225	67.955.830	68.043.741	26.529.211

Muş İlinin Genel Tanıtımı

Coğrafi konumu: Muş ili Doğu Anadolu Bölgesindedir. Ağrı, Bitlis, Bingöl, Erzurum, Diyarbakır ve Batman olmak üzere 6 il'e sınırdır ve bu yönüyle Doğu Anadolu'da önemli bir ulaşım noktasıdır.

Toplam Nüfus: 414.706 kişidir.(TÜİK, 2011, ADNKS)

Toplam yerleşim Yeri Sayısı: 6 ilçe, 22 belde, 359 köy ve 186 mezra bulunmaktadır.

Toplam Arazi miktarı: 819 551 hektardır.

Arazi Kullanım Durumu: % 42'si tarım alanı, % 46'sı çayır-mera, % 7'si orman, % 52i tarım dışı

Temel tarımsal ürünler: Yem bitkileri, tütün, şeker pancarı, lahana, kavun-karpuz, sebze, üzüm, patates, canlı hayvan ve hayvansal ürünler.

Temel Sanayi Alanları: Madencilik (çimento, barit, mermer, tuğla, doğal yapı taşları), Gıda, Mobilya, Tekstil, İnşaat, Metal sektörleridir. İl'de Muş Organize sanayi Bölgesi, Muş Sanayi Merkezi, Malazgirt Tarım Makineleri İhtisas Sanayi Sitesi ve 4 adet Küçük Sanayi Sitesi bulunmaktadır. 57 parselden oluşan Muş OSB'nin 37 parseli tahsis edilmiştir. 17 parsel boş bulunmakta ve arsaların yatırımcılara tahsis edilmesinde büyük kolaylık sağlanmaktadır.¹

İlin Tarım ve Hayvancılık Potansiyeli

- Tarım ve hayvancılık il ekonomisinin temel sektörüdür. Muş, özellikle hayvancılıkta Türkiye'de önemli bir yere sahiptir, Kişi başına canlı hayvanlar değeri bakımından Muş ili 1451 TL ile 5. sırada bulunurken, Türkiye ortalaması 357 TL'dir. Kişi başına hayvansal ürünler bakımından ilimiz 624 TL ile 18. sırada bulunurken Türkiye ortalaması 333 TL'dir. Buna karşılık az sayıda süt ve süt ürünleri imalathanesi dışında İl'de **et sanayi, gübre sanayi, süt sağım sistemleri sanayi, entegre süt sanayi gibi hayvancılık yatırımları mevcut değildir.**
- İl'de 2009 yılsonu itibariyle 1.371.029 küçükbaş, 210.414 büyükbaş, 665.917 kümes hayvanı bulunmaktadır. Büyükbaş hayvanların % 29.37'si yerli ırk, % 45.31'i melez, % 23.29'u da kültür ırkından oluşmaktadır.
- 2009 yılı içinde il dışına 122.314 adet küçükbaş, 42.924 büyükbaş hayvan, 130.319 arılı kovan ve 207 adet tek tırnaklı hayvan sevkiyatı yapılmıştır. Muş'taki küçükbaş hayvan varlığı Türkiye'deki küçükbaş hayvanların % 4,7'sini oluşturmaktadır.
- Çayır-mera alanının oranı yüzde 46 ile Türkiye ortalamasının (%26) oldukça üstündedir. Muş Türkiye koyun varlığının % 5'ine, Türkiye sığır varlığının %2,5'ine sahiptir.
- Muş'ta toplam arazi miktarı 819.551 ha. olup, bunun yüzde 42'si tarım arazisidir. Bu tarım arazisinin yüzde 46'sı yani 158 215 ha sulanabilir tarım arazisidir bunun 61.334 ha sulanmaktadır. 2012 yılında faaliyete geçmesi beklenen Alparslan 2 Barajı ile 78 bin hektarlık tarım arazisi sulanabilecektir. I-IV. Sınıf tarım arazilerinin toplamı 365.703 ha'dır. Muş

¹ <http://www.daka.org.tr/?cmd=page&id=mus>

Türkiye'nin en büyük ovalarından birisi olmasına ve yeterli su kaynaklarına sahip olmasına rağmen ovidan yeterince faydalanılmamıştır.

- İl'in su kaynakları (akarsu, gölet, baraj gölleri v.b) Türkiye ortalamasının üzerindedir. Yerüstü su potansiyeli 4.505,93 Hm³ / yıl ve yer altı su potansiyeli 117,0 hm³/yıl olmak üzere toplam su potansiyeli 4.622,93 hm³ / yıl'dır.
- Toplam 246.245 ha ekilen tarım arazisinin %84'ünde hububat (buğday-arpa), %10'unda yem bitkileri (yonca), %3'ünde endüstri bitkileri (şeker pancarı, tütün, ayçiçeği) ve geriye kalan %3'lük gibi küçük bir bölümünde sebze, meyve ve baklagiller ekimi yapılmaktadır. Hayvan varlığına ve ekilecek alan varlığına kıyasla kaba yem ekimi oldukça düşüktür. Yem bitkileri, endüstri bitkileri ve sebze-meyve üretimi için yapılacak yatırımlara elverişli konumdadır.
- İl'de Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na bağlı Toprak, Gübre ve Su Analiz Laboratuvarı mevcuttur.
- İl'in tarihinde bağcılık en önemli geçim kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. 1800-1900'lü yıllarda ilde 24.000 bağ bulunduğı ve bu bağlarda yetiştirilen ince kabuklu, sulu, çok şekerli ve ekşimsi "Üzüm"lerden üretilen şarapların Paris'teki mahzenlerde saklandığı tarihi kaynaklarda belirtilmektedir. İl'de üzümün işlenmesine yönelik yatırım yok denecek kadar azdır.
- Tütün, ilde tarihi önemi olan önemli bir tarım ürünüdür. 2009 yılında özel sektörce 4700 da alanda 517 ton tütün üretimi yapılmıştır. 2010 yılında 32 muhtarlıkta 2350 tütün üreticisi ile sözleşme imzalanmıştır.
- Tarım alanında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından Doğı Anadolu illerine sağlanan hayvancılık destekleri bu alanda İl'de yapılacak yatırımları diğere Bölge illerine kıyasla avantajlı hale getirmektedir.

Muş ilinin yer aldığı bölgenin özellikle güneyi ayçiçeği üretimine oldukça uygun iklim koşullarına sahip olup hammadde temininde sorunla karşılaşmayacağı öngörülmektedir. Tesis yeri aynı zamanda yüksek ihracat olanaklarına sahiptir. Ayrıca, ilin imalat sanayi açısından oldukça düşük kalan kapasitesini geliştirmek ve bu sektörde istihdamı artırmak da hedeflenmiştir. İlin alt yapı imkânlarına bakıldığında; Muş karayolu, demiryolu (yük taşımacılığı için) ve havayolu ulaşım olanaklarına sahiptir. Sadece İl'e yönelik olarak değil çok daha geniş bir pazara göre işletilmesi gereken tesis açısından bu imkânların varlığı olumlu bir faktör olarak yer seçiminde dikkate alınmıştır. Ayrıca, ildeki işgücü maliyetleri de karşılaştırmalı avantaj sağlayacak bir husus olarak değerlendirilmiştir.

Tesisin Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından sağlanacak izinler ve gerekli yasal mevzuata uygun yönetim sistem belgelerinin alınması sonucunda ulusal ve uluslararası pazarda faaliyet göstermesi mümkün olacaktır.

HAMMADDE VE DİĞER GİRDİ PLANLAMASI

1.2. HAMMADDE VE DİĞER GİRDİ TEMİN KOŞULLARI

Diğer tarım ürünlerinde olduğu gibi domates'te de diğer girdi unsurlarının eşit olduğunu düşündüğümüzde bölgede yok denecek kadar az firmanın olması(1 fabrika) ve işçilik maliyetlerinin çok düşük olması(sigorta işçi ve işveren payının devlet tarafından ödenmesi) işletmenin total maliyetlerinde bir azalmaya neden olup firmanın diğer işletmelere göre rekabet kabiliyetinin daha da güçlü olmasını sağlamaktadır. Bir de Türkiye'nin her yıl komşu ülkelere özellikle doğudaki komşu ülkelere 10 milyonlarca Kg salça ihraç ettiğini düşündüğümüzde salça fabrikasının bu bölgede nasıl isabetli bir karar olduğunu görebiliriz.

İşletmenin Pazarlama Fonksiyonuna İlişkin Kuruluş Yeri Faktörleri:

Ayrıca doğudaki komşu ülkelerin mesafe olarak batıya kıyasla bizim bölgemize daha yakın olması (en az 15 saat) önemli girdi maliyetlerinden yakıt'tan ciddi manada tasarruf etmemizi sağlamaktadır.

İşletmenin Tedarik Fonksiyonuna İlişkin Kuruluş Yeri Faktörleri:

Firma yatırımı Muş Ovasında gerçekleştireceği için ve hammadde üretimi de Muş Ovasında gerçekleşeceği için hammadde temininde herhangi bir sorun yaşanmayacaktır. Genç işgücümüzün fazla olması işçi tedarikinde firma'nın sıkıntı yaşamayacağını göstermektedir.

Taşınma ve Haberleşme Fonksiyonuna İlişkin Kuruluş Yeri Faktörleri:

10 sene önce Muş-Van arası mesafe süre bakımından 4,5-5 saati bulurken şu anda bölünmüş yollardan dolayı 2,5 saatte gidilebiliyor. Konvansiyonel trenlerin de önümüzdeki yıllarda bölge de hizmet vermesi beklenmektedir.

YENİ TEŞVİK SİSTEMİ İÇERİSİNDE MUŞ'UN YERİ

1. Teşvik Durumu :

2012/3305 sayılı Yeni Teşvik Sistemi'nin diğer teşvik sistemlerinden farkı hem destek unsurlarının artması hem de bu destek unsurları oran ve sürelerinin artmasıdır. Bölgelerin sınıflandırılmasında sosyo-ekonomik ve gelişmişlik düzeyleri dikkate alınmış, bölgesel olarak geri kalmış yörelerin yatırım desteklerinden daha fazla yararlandırılması ilkesi konulmuştur.

MUŞ YATIRIM DESTEK OFİSİ							
BÖLGESEL TEŞVİK UYGULAMASI							
DESTEK UNSURLARI		I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Vergi İndirimi	OSB Dışı	15	20	25	30	40	50
Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB İçi	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi	OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
İşveren His. Desteği (Destek Süresi)	OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Faiz Desteği		YOK	YOK	✓	✓	✓	✓
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği (Destek Süresi)		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl

MUŞ YATIRIM DESTEK OFİSİ

STRATEJİK YATIRIMLARIN TEŞVİKİ UYGULAMALARINDA VERGİ İNDİRİMİ				
Bölgeler	Yatırıma Katkı Oranı (%)	Vergi İndirim Oranı (%)	İşletme / Yatırım Döneminde Uygulanacak Yatırıma Katkı Oranı (%)	
			Yatırım Dönemi	İşletme Dönemi
I. Bölge	50	90	50	50
II. Bölge	50	90	50	50
III. Bölge	50	90	50	50
IV. Bölge	50	90	50	50
V. Bölge	50	90	50	50
VI. Bölge	50	90	80	20

Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

Kurumlar Vergisi İndirimi

Yukarıdaki tablolarda 31.12.2013 tarihine kadar başlanan yatırımlar için geçerli yatırıma katkı oranları ve yatırımlardan elde edilecek kazançlara uygulanacak indirimli kurumlar vergisi oranları yer almaktadır.

Bu tabloya göre örneğin; 2. Bölgede yapılacak ve bölgesel teşviklerden yararlanabilecek 10 milyon tutarındaki bir yatırımda, bu yatırım tutarının % 20'si, yani 2 milyon liralık kısmı devletçe karşılanacaktır.

Oysa ki bu yatırımın 6. Bölge de olması halinde, yatırım tutarının % 50'si, yani 5 milyon liralık kısmı devletçe karşılanacaktır.

İndirimli kurumlar vergisi oranı kural olarak sadece yapılan yatırımdan elde edilen kazançlara uygulanabilir ; ancak 3305 sayılı yeni teşvik kanunu yatırıma başlanan tarihten itibaren, yatırım tutarına mahsuben, belli ölçüde yatırım döneminde yatırımcının diğer faaliyetlerden elde edilen kazancına indirimli oran uygulama olanağı vermiştir. (6. Bölge % 80)

Sigorta Primi Desteği:

Daha önceki teşvik uygulamalarında yatırım teşvikleri içinde sadece sigorta primi işveren desteği varken, yeni uygulamada sigorta primi işçi desteği de sisteme dahil edilmiştir.

10 yıl boyunca sigorta priminin asgari ücrete tekabül eden kısmı devlet tarafından karşılanır.

